

OČEKÁVANÉ VÝSTUPY OSV PRO ŽÁKY 9. TŘÍDY

Tento dokument obsahuje popis doporučených očekávaných výstupů osobnostní a sociální výchovy (dále OSV) pro žáka 9. třídy základní školy. Jedná se o nabídku toho, k čemu můžeme žáky během základní školní docházky vést. Smysl očekávaných výstupů OSV spatřujeme především v tom, že přesněji vymezují hranice, ve kterých se můžeme na poli OSV pohybovat. Tématům OSV, kterými jsou například sebepoznání, komunikace, spolupráce..., každý nějak intuitivně rozumí. Chceme-li však žáky skutečně v uvedených oblastech rozvíjet, je nutné mít konkrétní představu o tom, co do těchto témat patří (které konkrétní dovednosti chceme u žáků rozvíjet). Tomu mohou napomoci očekávané výstupy OSV a jim odpovídající lekce OSV. Z důvodu propojení s lekcemi OSV, které jsou zdarma ke stažení na stránkách o. s. Projekt Odyssea, zde uvádíme očekávané výstupy OSV odlišné od „Doporučených očekávaných výstupů“, které vznikly na půdě Výzkumného ústavu pedagogického.

NAŠE VÝCHODISKA PŘI PŘEMÝŠLENÍ O OSV

Základní filozofii OSV a metodické principy obsahuje příručka „Jak na OSV“, která by měla být studována jako první předtím, než začneme pracovat s očekávanými výstupy OSV a dalšími materiály, uveřejněnými na www.odyssea.cz. Níže uvedené informace jsou ve velké míře převzaty právě z příručky „Jak na OSV“.

- Hlavním cílem OSV „je pomáhat každému žákovi hledat vlastní cestu k životní spokojenosti založené na dobrých vztazích k sobě samému i k dalším lidem a světu“, a to zejména tím, že pomáháme „každému žákovi utvářet praktické životní dovednosti“¹
- Životní dovednosti (life skills) mají větší vliv na životní spokojenost a úspěšnost každého člověka než cokoli jiného, co se kdy naučíme (tj. větší vliv než osvojené učivo vzdělávacích oborů a větší vliv než úroveň formálně

¹ Valenta, J. (2006). *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*. Kladno, AISIS, s. 14. ISBN 80-239-4908-X

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

dosaženého vzdělání). Jedná se o „nástroje“, které potom používáme po celý život. Životní dovednosti nám umožňují ostatní naučené věci plně využívat a uplatňovat v životě.

- Některé způsoby, kterými si osvojujeme životní dovednosti mimo školu, se vlivem vývoje společnosti stávají méně účinnými. Škola je potom často jediným místem, které může tento nedostatek kompenzovat.
- Životní dovednosti žáků může škola (za jistých okolností, které fungují na některých školách a jsou popsány) významně rozvíjet.

Cílem OSV je především rozvoj dovedností (toho, že žák něco umí dělat), například používá postupy zlepšující vlastní soustředění. Pro fungování většiny dovedností OSV jsou nutným předpokladem osvojené znalosti. V našem příkladě musí žák znát ony postupy, což se neobejde bez toho, aby s nimi byl seznámen. Protože nám nejde o to, aby je uměl „pouze“ popsat, ale aby je používal, je nutné zajistit, aby si je vyzkoušel a mohl sám zhodnotit, které z nich jsou pro něj použitelné. Potom je velká šance, že je bude skutečně používat. Ani v OSV se tedy bez znalostí neobejdeme. Hovoříme-li dále o dovednostech OSV, máme vždy na mysli rovněž znalosti, které jsou pro dané dovednosti nutným předpokladem.

METODICKÉ PRINCIPY OSV

Zkušenosti z praxe ukazují, že žáci přijímají osobnostní a sociální výchovu od učitele pouze za jistých podmínek. Hovoříme o čtyřech metodických principech OSV², které jsou pro OSV nezbytné.

Osobnostní a sociální výchova efektivně funguje, pokud je:

- Praktická
- Provázející
- Propojená se životem žáků
- Zacílená

² Upraveno a rozšířeno dle Valenta, J. 2006. Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi. Kladno, AISIS, s. 44. ISBN 80-239-4908-X

OSV praktická

Dovednosti si nejlépe osvojujeme tím, že je opakovaně procvičujeme v reálných nebo modelových situacích. Důležité je porozumění jejich smyslu v reálném životě, ke kterému dochází především během reflexe. Žáci se například učí bránit se manipulaci tím, že popisují, jak v modelových situacích manipulace funguje, a zkoušejí různé způsoby, jak lze na manipulaci reagovat.

Podmínkou praktického osvojování si dovedností OSV je účinná reflexe.

Osvojení dovedností velmi urychluje a zpřesňuje reflexe (rozbor, zhodnocení) prožité zkušenosti, ke kterému vede učitel žáky především po aktivitách. Učitel během reflexe především prostřednictvím kladení otevřených otázek vztažených k cíli aktivity, vede žáky ke zveřejnění toho, co si během aktivit uvědomili a jak to mohou použít ve svém školním i mimoškolním životě.

OSV propojená se životem žáků

Témata OSV mají pro žáky smysl pouze, pokud jsou permanentně vztahována k jejich životům. Neučíme se například obecně o učebních dovednostech, ale o tom, jak se sami učíme. Objevujeme, co každému z nás při učení pomáhá, a zkusíme, co dalšího by nám mohlo pomoci.

OSV provázející

Úkolem učitele v OSV je vytvářet bezpečný prostor pro otevřenou komunikaci, experimentování s chováním, kvalitní reflexi a samostatné rozhodování žáků. Učitel při aplikaci postupů OSV dbá na to, aby nevstupoval do role „odborníka“ na to, co je pro žáky „dobré“ a „správné“, nebo „znalce“ nejlepšího možného řešení daného problému či situace („Takhle nemůžeš mluvit, musíš říci:....“). OSV by pak nebyla provázející (průvodce ukazuje celou krajinu, nabízí široké výhledy), ale direktivní, mentorující (mentor předkládá jen to, co považuje za obecně vhodné a nutné stylem „Tohle musíte znát, takhle to vidět, toto dělat.“)

Vhodné a užitečné formy chování objevují a formulují sami žáci na základě přímých osobních zkušeností. Jedině tak můžeme dosáhnout toho, že žáci budou získané dovednosti používat samostatně a dobrovolně i mimo školu v běžném životě, a nikoli pouze pod naším dohledem. Zejména v této době takřka neomezeného přístupu k informacím žáci do svého uvažování a chování začleňují jen to, co si zkusili, zažili – a ono to fungovalo.

OSV zacílená

Osobnostní a sociální výchova je výchova ve škole, tj. záměrná činnost učitelů, která směřuje k přesným a konkrétním výchovným cílům. Obecná témata OSV dokáže zformulovat téměř každý (Sebepoznání, Komunikace, Spolupráce, Etické jednání). Formulace konkrétních a dosažitelných cílů v OSV nám však často činí velké problémy.

Obtíže s formulací cílů OSV jsou pochopitelné, protože vyžadují znalost jednotlivých témat i metod OSV. Vyžadují i schopnost přizpůsobovat témata konkrétním žákům, jejich potřebám a aktuálním vztahům ve třídě. Situace je o to náročnější, že OSV usiluje o provázející přístup (viz výše). Znamená to, že chceme, aby to byl nakonec konkrétní žák, kdo si zformuluje, vybere či upřesní konečný cíl, ke kterému chce dospět.

To ale nemění nic na tom, že si v OSV cíle stanovovat chceme. Některé cíle si můžeme formulovat sami podle zde nabízených očekávaných výstupů OSV. Jiné cíle můžeme určovat čistě na základě objednávky a potřeb žáků. Cíle jsou vždy oporou nejen pro nás, ale vytvářejí i rámec pro žáky, ve kterém si mohou svůj cíl více či méně „došít na míru“.

TEMATICKÉ OKRUHY OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVY JAKO VÝCHODISKO PRO OČEKÁVANÉ VÝSTUPY

Osobnostní a sociální výchova (OSV) je od září 2007 povinným obsahem vzdělávání na všech základních školách a osmiletých gymnáziích v České republice. Jedná se o tzv. průřezové téma, které má prostupovat celou školní výukou od 1. do 9. třídy napříč předměty, vybranými semináři, školními prožitkovými kurzy apod.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání předepisuje všem základním školám a víceletým gymnáziím, aby v průběhu školní docházky seznámily své žáky s jedenácti tematickými okruhy osobnostní a sociální výchovy. Žáci si mají prakticky procvičit a rozvinout životní dovednosti, které do těchto tematických okruhů patří:

Osobnostní rozvoj

1. Rozvoj schopnosti poznávání
2. Sebepoznání a sebepojetí
3. Seberegulace a sebeorganizace
4. Psychohygiena
5. Kreativita

Sociální rozvoj

6. Poznávání lidí
7. Mezilidské vztahy
8. Komunikace
9. Kooperace a kompetice

Morální rozvoj

10. Řešení problémů a rozhodovací dovednosti
11. Hodnoty, postoje, praktická etika

OČEKÁVANÉ VÝSTUPY OSV

Jaké schopnosti a dovednosti žáků můžeme v OSV rozvíjet? Co by měl umět žák opouštějící školu v deváté třídě? Očekávané výstupy nabízejí seznam těchto schopností a dovedností uspořádaných do 11 tematických okruhů OSV.

Očekávané výstupy pomáhají škole formulovat prioritní výchovné cíle v OSV. Partnerské školy, které se zúčastnily projektu „Zavádění OSV do ŠVP základních škol a víceletých gymnázií“, si z očekávaných výstupů OSV vybraly 2 až 3 celoškolské priority, které jsou závazné pro celý učitelský sbor. Na tomto výběru se vždy podíleli všichni učitelé na škole. V ideálním případě by mohli být k této volbě přizváni i rodiče a žáci. Návrh konkrétního postupu implementace OSV do práce školy naleznete dále.

Existuje několik důvodů, proč je užitečné, aby si škola zvolila prioritní cíle v OSV:

- Pro školy je náročné naplňovat hned všechny cíle OSV najednou. Volba priorit slouží k tomu, abychom věděli, kde začít.
- OSV vyžaduje společný a systematický postup všech učitelů.
- Máme-li jako škola směřovat k nějakým cílům OSV je důležité, abychom se na nich společně shodli.
- U žáků můžeme rozvíjet pouze ty dovednosti, které sami dobře ovládáme a kterým rozumíme. Rozhodnutí o tom „Co budeme u žáků rozvíjet?“ je často současně odpovědí na otázku „V čem se bude vzdělávat náš učitelský sbor?“
- Když si stanovíme cíle, můžeme průběžně zjišťovat, jak se nám je daří naplňovat (proces autoevaluace). Zvolené prioritní cíle snadněji zapracujeme do autoevaluačního plánu školy.

Očekávané výstupy OSV jsou definovány neuzavřeně (např. „žák se učí poznávat druhé lidi a porozumět jim“). Jsou obecné – většinou jen pojmenovávají téma OSV udávající směr pedagogického působení. Uzavřeně definujeme většinou pouze dílčí cíle OSV konkrétních vzdělávacích programů (např. „žák se naučí jména svých nových spolužáků a nejméně jednu zajímavou informaci o každém z nich“).

Konkrétních dílčích cílů OSV je velmi mnoho. V praxi je to ale většinou tak, že cíle dělíme na ty „nezbytné“, kterými provedeme všechny žáky a na „volitelné“, které obvykle volíme společně se žáky.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Níže uvádíme kompletní verzi 55 očekávaných výstupů OSV. Pro výstupy zvýrazněné podtržením existují na www.odyssea.cz lekce OSV. Lekce neexistují ke všem očekávaným výstupům. Pokrývají polovinu z nich. Vznikaly podle priorit partnerských škol. Na očekávané výstupy, které si partnerské školy zvolily, vznikly lekce OSV.

Každá lekce je jakousi „příručkou“, ve které je uveden očekávaný výstup, který je rozložen na dílčí cíle. Ty jdou až na úroveň konkrétních dovedností. Dále je zde uvedeno know-how těchto dovedností a seznam osvědčených aktivit, kterými je lze ve škole rozvíjet. Lekce jsou zdarma dostupné na www.odyssea.cz.

Lekce OSV jsou vytvořeny jako průřezové. Znamená to, že nejsou rozpracovány pro konkrétní ročník nebo předmět. Rozhodnutí o tom, která témata a které cíle bude škola realizovat v jakém ročníku nebo předmětu, zůstává vždy na konkrétní škole. Lekci lze realizovat průběžně napříč předměty díky spolupráci celého učitelského sboru. Navíc může být obohacena dalšími nápady a zkušenostmi učitelů z dané školy.

Lekce mohou být samozřejmě používány i ve výuce, která se věnuje výhradně tématům OSV. Například v třídnických hodinách, v hodině OSV jako samostatného předmětu, v rámci výjezdního kurzu OSV pro žáky apod.

KOMPLETNÍ OČEKÁVANÉ VÝSTUPY OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVY

K podtrženým očekávaným výstupům existují na www.odyssea.cz zdarma stažitelné lekce. Podtržené lekce lze kliknutím přímo otevřít.

1. Rozvoj schopnosti poznávání

- 1.1 Žák používá postupy zlepšující vlastní soustředění
- 1.2 Žák rozvíjí smyslové poznávání a cit pro rytmus
- 1.3 Žák používá postupy efektivního učení a plánuje své učení

2. Sebepoznání a sebepojetí

- 2.1 Žák poznává svou osobnost (temperament, motivaci, schopnosti)
- 2.2 Žák poznává svůj vztah ke druhým lidem
- 2.3 Žák poznává a rozvíjí svůj vztah k sobě samému (identitu, sebeúctu, sebedůvěru, sebepřijetí)

3. Seberegulace a sebeorganizace

- 3.1 Žák rozeznává ve svém životě projevy a užitečnost vůle
- 3.2 Žák vědomě pracuje se svými emocemi – pouze koncept
- 3.3 Žák zvládá vlastní agresivitu (s ohledem na sebe i své okolí)
- 3.4 Žák zvládá trému
- 3.5 Žák překonává sklony a návyky, které mu komplikují život
- 3.6 Žák uplatňuje vůli při pohybových činnostech
- 3.7 Žák plánuje svůj čas
- 3.8 Žák uskutečňuje své životní cíle

4. Psychohygienu

- 4.1 Žák rozezná nežádoucí stres ve svém životě a odstraňuje příslušné stresory
- 4.2 Žák provádí relaxační a aktivizační cvičení
- 4.3 Žák nachází radost v těle, pohybu, pobytu v přírodě a zdravé životosprávě
- 4.4 Žák poskytne a vyhledá pomoc při osobních problémech

5. Kreativita

- 5.1 Žák používá základní kreativní postupy v praktických situacích
- 5.2 Žák tvořivě řeší mezilidské situace

6. Poznávání lidí

- 6.1 Žák zná podstatné informace o svých spolužácích a umí s nimi ohleduplně zacházet
- 6.2 Žák popisuje odlišnosti spolužáků ve třídě a formuluje výhody (přínosy) těchto odlišností
- 6.3 Žák identifikuje zdroje chyb v poznávání lidí a jejich vliv na svůj život

7. Mezilidské vztahy

- 7.1 Žák formuluje a respektuje základní pravidla vzájemného chování ve třídě a ve škole
- 7.2 Žák projevuje chování podporující dobré mezilidské vztahy (žádá, děkuje, daruje, slaví,...)
- 7.3 Žák prožívá se svými spolužáky situace blízkosti, důvěry a sdílení
- 7.4 Žák prožívá se svými spolužáky radost ze společného zvládnutí náročných situací.
- 7.5 Žák projevuje respekt k základním lidským právům svých spolužáků
- 7.6 Žák projevuje respekt ke spolužákům opačného pohlaví (chlapci x dívky)
- 7.7 Žák s respektem komunikuje se spolužáky o svém postoji k lásce, něžnostem a sexualitě

8. Komunikace

- 8.1 Žák rozlišuje projevy respektující a nerespektující komunikace.
- 8.2 Žák dodržuje pravidla efektivního rozhovoru.
- 8.3 Žák kultivovaně projevuje a prosazuje své názory, potřeby a práva.
- 8.4 Žák kultivovaně projevuje, co se mu líbí a co se mu nelíbí na chování druhého člověka. (poskytuje druhému zpětnou vazbu)
- 8.5 Žák odmítá manipulaci
- 8.6 Žák kultivovaně zvládá konflikty
- 8.7 Žák ovládá techniku řeči
- 8.8 Žák komunikuje věcně správně (stručně, jasně, zřetelně, popisným jazykem)
- 8.9 Žák vědomě pracuje s neverbální komunikací
- 8.10 Žák poutavě prezentuje
- 8.11 Žák moderuje skupinovou diskusi

9. Kooperace a kompetice

- 9.1 Žák dodržuje efektivní postup práce v týmu
- 9.2 Žák podporuje týmovou atmosféru
- 9.3 Žák zvládá nepříjemné a neefektivní chování členů týmu
- 9.4 Žák zvládá situace soutěže a konkurence

10. Řešení problémů a rozhodovací dovednosti

- 10.1 Žák projevuje pozitivní postoj k řešení problémů, přijímá problémy jako výzvu.
- 10.2 Žák používá techniky efektivního řešení problémů.
- 10.3 Žák ve složitých situacích zvažuje své priority, na základě kterých se rozhoduje

11. Hodnoty, postoje, praktická etika

- 11.1 Žák reflektuje hodnoty (osobní žebříček hodnot, hodnoty druhých lidí)
- 11.2 Žák rozpoznává projevy a užitečnost etických jevů ve vlastním životě (odpovědnost, spravedlnost, odvaha...) – pouze koncept
- 11.3 Žák pečuje o věci, rostliny, zvířata a lidi
- 11.4 Žák odmítá šikanu (rozpoznává projevy, pojmenovává je a brání jim)
- 11.5 Žák odmítá závislosti (rozpoznává projevy, pojmenovává je a brání jim)
- 11.6 Žák identifikuje, které reálné problémy si zasluhují jeho angažovanost a tyto problémy řeší – pouze koncept
- 11.7 Žák se zodpovědně rozhoduje a jedná eticky v náročných situacích všedního dne

VÝBĚR OČEKÁVANÝCH VÝSTUPŮ OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVY

Protože se v praxi ukazuje, že výběr priorit z 55 očekávaných výstupů není jednoduchý, nabízíme níže výběr redukující počet očekávaných výstupů na 10. Výběr nabízí 10 očekávaných výstupů OSV, které si školy často vybíraly jako priority. Ke všem níže uvedeným očekávaným výstupům existují volně ke stažení lekce OSV.

- 1.1 Žák používá postupy efektivního učení a plánuje své učení.
- 2.3 Žák poznává a rozvíjí vztah k sobě samému (identitu, sebeúctu, sebedůvěru, sebepřijetí).
- 3.3 Žák zvládá vlastní agresivitu (s ohledem na sebe i na své okolí)
- 6.1 Žák zná podstatné informace o svých spolužácích a umí s nimi ohleduplně zacházet.
- 7.1 Žák formuluje a respektuje základní pravidla chování ve třídě a ve škole.
- 7.2 Žák projevuje chování podporující dobré mezilidské vztahy
- 8.3 Žák kultivovaně projevuje a prosazuje své názory, potřeby a práva (s porozuměním používá vybrané asertivní postupy).
- 8.4 Žák kultivovaně projevuje, co se mu líbí a co se mu nelíbí na chování druhého člověka (poskytuje druhému komunikační zpětnou vazbu).
- 10.1 Žák projevuje pozitivní postoj k řešení problémů, přijímá problémy jako výzvu.
- 11.1 Žák reflektuje hodnoty (osobní žebříček hodnot, hodnoty druhých lidí).

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Kromě lekcí OSV, odpovídajících očekávaným výstupům, je možné na www.odyssea.cz dále zdarma získat tyto materiály:

- 9 školních prožitkových kurzů k vybraným cílům (např. Adaptační soustředění)
- Přípravy na vyučování běžných školních předmětů s cíli OSV (celkem cca 200)
- Zásady pro psychickou bezpečnost v OSV
- Zásobník metod často používaných v OSV

